כד הקמח — דינין

מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל (תהילים קמ"ז:י"ט). ידוע כי לולא המשפט היה סדר עולם בטל ולא היה ישובו מתקיים כלל. ומצינו שהעולם נברא בו שנאמר בראשית ברא אלהים. ואין אלהים אלא דיין שנאמר (שם ה) כי אלהים שופט וכן דרשו ז"ל (אבות פ"ק) על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. שאם לא היה המשפט היו בני אדם גוזלין זה את זה וחומסין זה את זה והורגין זה לזה, ומצינו ישעיה הנביא ע"ה שהיה מזהיר את ישראל על המשפט שנאמר (ישעיה נה) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה והיה מוכיח את בני דורו ע"ז כשלא היה ביניהם משפט שנאמר (שם נט) והוסג אחור משפט, יאמר כי המשפט שב לאחור ולא היה לו מקום ביניהם. וידוע שלא נאבדו דור המבול אלא על שקלקלו את המשפט והיו עושים חמס, ולא נחתם גזר דינם אלא על החמס שנאמר (בראשית ו':י"ג) קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם, הלא תראה כי התורה כולה תלויה על המשפט ולכך נמסר למשה ואלה המשפטים אחר עשרת הדברות מיד. וכן אמרו במדרש תורה דינין מלפניה ודינין מלאחריה, דינין מלפניה (שמות ט"ו:כ"ה) שם שם לו חק ומשפט, דינין מלאחריה (שם כא) ואלה המשפטים ועשרת הדברות באמצע וכן הכתוב אומר (משלי כא) באורח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט, אברהם אבינו הזהיר על המשפט שנאמר (בראשית י"ח:י"ט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו', ולא זכה יהודה למלכות אלא ע"י המשפט שכן דן תמר כלתו לשרפה שנאמר (בראשית ל"ח:כ"ד) ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף ואחר ששלחה לו התותמת והפתילים הכיר יהודה בדבר ואמר צדקה ממני ויצאו ממנה פרץ וזרח, וכן בדוד כתיב (שמואל ב ח':ט"ו) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, ואף בירושלים כתיב (ישעיהו א':כ"א) מלאתי משפט ונשתבחה במדה הזאת, ומצינו ג"כ שתרבה כשקלקלו המשפט שנאמר (שם) יתום לא ישפוטו ואף היא עתידה לשוב ע"י משפט שנאמר ציון במשפט תפדה, ופשוטו של מקרא ציון במשפט תפדה ציון שלא חטאה במשפט תפדה כלומר דין הוא שתפדה כיון שלא חטאה אבל שביה שחטאו צריכין צדקה א"א שיפדו במדת הדין אלא בצדקה שהיא מדת רחמים:

בא וראה כמה גדול כח המשפט שאם אין משפט בעולם אין שלום בעולם שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. וזהו שאמרו ז"ל (אבות פ"ג) הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו. ואין שלום במלכות אלא ע"י משפט שנאמר (משלי כ"ט:ד') מלך במשפט יעמיד ארץ. ומפני שהמשפט הוא סבת השלום מצינו ביתרו כשנתן עצה למשה על דבר המשפט שהזכיר בה שלום. הוא שאמר (שמות י"ט) אם את הדבר הזה תעשה וגו' על מקומו יבא בשלום, גדול כח המשפט שבזמן שהמשפט נעשה בארץ אין הקב"ה יושב בדין עמהם ודן אותם ברחמים וכשאין המשפט בארץ הוא דן אותם במדת הדין, שכן דרז"ל במדרש תהלים בזמן שאין הדין בארץ הקב"ה יושב עמהם בדין בשמים שהרי הדין אומנתו של הקב"ה שנאמר (ישעיהו ל':י"ח) כי אלהי משפט ה'. וכשנוטלים אומנתו ועושין את הדין בארץ הקב"ה דן אותם ברחמים שנאמר (ויקרא כ"ו:ג') אם בחקותי תלכו. ומה שאמר (חהלים קמח) ומשפטים בל ידעום ולא אמר לא ידעום להורות שכל התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל תלויה במשפט ולכך הזכיר בל:

ידוע כי המשפט מכון כסא הכבוד שנאמר (תהלים פט) צדק ומשפט מכון כסאך, ומי שהוא מעמיד המשפט הוא מעמיד הכסא ומי שהוא מטה המשפט ופוגם אותו הוא פוגם את הכסא, וידוע שאין כסא המלכים נכון אלא במשפט שכן כתוב בחזקיה המלך (ישעיהו ט"ז:ה') והוכן בחסד כסא וגו'. ובמדרש (תהלים קמח) מגיד דבריו ליעקב אלו עשרת הדברות חקיו ומשפטיו לישראל ואלה המשפטים לא עשה כן לכל גוי לא נתן הכל אלא לישראל, אדם הראשון נצטוה שש מצות בא נח והוסיף לו שביעית זו היא אבר מן החי. בא אברהם הוסיף לו שמינית זו מילה. בא יעקב הוסיף לו תשיעית זה גיד הנשה. באו ישראל נתן להם עשרת הדברות נתן להם את הכל, וזהו שכתוב (במדבר

ז':י"ד) כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת, כף אחת זו התורה שנתנה מידו של הקב"ה לכף ידו של משה והיא תורה אחת והם עשרת הדברות מלאים קטרת תרי"ג בגימטריא בחלוף קו"ף בדל"ת באותיות א"ת ב"ש, כשעמדו על הר סיני ואמרו (שמות כ"ד:ז') כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אמר להם הרי כל התורה נתונה לכם הוי אומר לא עשה כן לכל גוי שכן אמרה תורה (שם כא) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ודרשו ז"ל מה שדרשו. ואמרו במדרש רבי אליעזר אומר אם יש דין למטה אין דין למעלה ואם אין דין למטה יש דין למעלה. כיצד אם יעשו התחתונים משפט אינו נעשה מלמעלה אמר הקב"ה אלו הייתי מבקש שעה לעבור את הדין לא היה העולם יכול לעמוד שכן אמר ישעיה ע"ה (ישעיהו כ"ז:ד') אפשעה בה אציתנה יחד. אם אני פוסע בדין פסיעה אחת אשרוף כל העולם כלו למה (שם) או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. כלומר אם יחזיקו בדיני התורה: וצריך אתה לדעת כי העבירה הזאת היא חומר לכמה עבירות כי משרשה יפרו וירבו ענפי חטאים גדולים גם בכנפיה נמצאו נזקים ומכשולות הרבה לאין קץ ויותר חמורה היא מרציחה ואבאר לך כיצד. ידוע כי הרציחה מן העבירות החמורות שבתורה והעונש גדול וחמור מאד לפי שהוא שופך דם האדם ומאבד נפש אחת מן העולם ולא איבד את הנרצח לבדו כי אם זרעו היוצא ממנו שאין לו סוף שהרי אדם הראשון יחידי היה וכל הבריות של שבעים לשון שיש בעולם כולן היו תולדותיו וא"כ למדנו כל המאבד נפש אחת כאלו איבד עולם מלא, וכן לענין ההצלה והטובה כל המקיים נפש אחת כאלו קיים עולם מלא. הא למדת כמה גדול עון הרציחה, ואע"פ שעון הרציחה חמור עון הגזל וחלול השם חמור ממנו כי הרוצח נמחל לו בתשובה שכן מצינו בקין. ולא כן הגזל שאין התשובה מועלת לו עד שיחזירנו ואם אינו מחזירו אין נמחל לו לעולם, וכבר בארתי זה באות גימ"ל בענין הגזל. וכן חלול השם אין התשובה מועלת לו כי הוא חמור מכריתות ומיתות בית דין שכן דרשו ז"ל במסכת יומא (פרק בתרא דף פז) עבר על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין שנאמר (תהלים פט) ופקדתי בשבט פשעם וגו' אבל מי שיש בידו חלול השם אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כלן תולין ומיתה ממרקת שנאמר (ישעיהו כ"ב:י"ד) ונגלה באזני ה' צבאות, ושתי עבירות אלו גזל וחילול השם הם חמורות יותר מן הרציחה. חילול השם שהרי נותן כבודו לאחר ותהלתו לפסילים. ואוי למבוכה הזאת ולשכרות הגדול הזה במקום שיודעין כן ועוברין, וכענין שאמר הנביא (שם כט) שכרו ולא יין וכו' שהרי מניחין את העיקר ונותנין לע"ז מוהר וחשיבות, והוא שאמר דוד ע"ה (תהילים ט"ז:ד') ירבו עצבותם אחר מהרו כשהם נותנין מוהר לאל אחר לעבדו. גזל שהרי זה גזל גמור ואינו חושבו לגזל וע"כ אינו מחזירו ולפיכך אין לו מחילה בעולם: כל מי שאינו נוהג במשפטי התורה כאלו הוציא עצמו מאלהותו של הקב"ה שכן אמרה תורה (ויקרא כ"ד:כ"ב) משפט א' יהיה לכם וגו'. כי אני ה' אלהיכם. ונראה לי כי אומר הכתוב הזה משפט אחד משפט של אחד אותו משפט שניתן לכם בהר סיני. כי אני ה' אלהיכם אם עשיתם אותו משפט אני ה' אלהיכם. ומכלל הן אתה שומע לאו שכל מי שאינו נוהג אותו משפט הרי הוא כאלו הוציא עצמו מאלהותו של הקב"ה וכפר בעיקר, שהרי דבר ידוע שכל האמונות שיש לאומות ומשפטיהם הם פירות התורה והמשפטים שבתורה הם מעיקרי התורה וכשאין אנו עוסקין בהם הנה זה חלול השם, ואותם שאפשר להם למחות ואין מוחין הרי הם מחללין את השם ומכלין ממונם של ישראל ועתידים הן ליתן את הדין: משפט קראו הכתוב משפט צדק שנא' (דברים ט"ז:י"ח) ושפטו את העם משפט צדק. לפי שהשופט עושה צדק עם שניהם עם הזכאי שהוא נוטל ועם החייב שמוציא גזלה מתחת ידו, וז"ש (תהלים פז) אמת מארץ תצמח וכו'. מצינו שמשה רבינו עליו השלום מסר נפשו על שלשה דברים על התורה ועל המשפט ועל ישראל. על התורה שנאמר (שמות ל"ד:כ"ח) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה. על ישראל שנאמר (שמות ל"ב:ל"ב) ועתה אם תשא חטאתם. ועל הדינין שנאמר (שם) וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו שמסר את נפשו, ולפי שמסר את נפשו על הדין נקראו הדיינין על שמו (דברים ט"ז:י"ח) שופטים ושוטרים תתן לך והש"י ישיב שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה. שכן הבטיחנו (ישעיהו א':כ"ו) ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה, וכתיב ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה: